

mysteczstvo u vyzvol'nij vijni ukrayins'kogo narodu seredyiny XVII stolittya: v 2 kn. – Kn.1: Voyenni diyi 1648–1652 rr. / I. S. Storozhenko. – Dnipropetrovs'k : Vyd-vo DDU, 1996. – 320 s.

26. *Universaly Pavla Polubotka (1722–1723) / NAN Ukrayiny, In-t ukr. arkhografii ta dzhereloznavstva im. M. S. Grushevs'kogo, Chernigiv. derzh. ped. un-t im. T. G. Shevchenka, Nauk. t-vo im. Shevchenka, Centr. derzh. istor. arkh. Ukrayiny, m. Kyiv; uporyad. V. Rynsevych; golova red. kol. P. Sokhan'.* – K.: [b.v.], 2008. – 720 s.

27. *Universaly ukrayins'kykh get'maniv vid Ivana Vygovs'kogo do Ivana Samojlovycha (1657–1687) / Instytut ukrayins'koyi arkhografii ta dzhereloznavstva imeni M. S. Grushevs'kogo. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka. Central'nyj derzhavnyj istorichnyj arkhiv Ukrayiny, m. Kyiv.* – Kyiv–L'viv, 2004. – 1088 s.

28. *Shhodennyk Erikha Lyasoty iz Stebleva (1588–1594) // Memuary do istoriyi Pivdennoyi Rusi.* – Dnipropetrovs'k: Sich, 2005. – Vyp.1. – S.159–215.

29. *Yavornyc'kyj D. I. Istoriya zaporoz'kykh kozakiv: u 3 t. – T.1 / D. I. Yavornyc'kyj; [peredm.: V. A. Smolij; koment.: G. Ya. Sergiyenko; redkol.: P. S. Sokhan' (golova) ta in.].* – K.: Naukova dumka, 1990. – 581 s.

30. *Okolski S. Diariusz transakcji wojennej między wojskiem koronnym i Zaporoskiem w r. 1637 / S. Okolski.* – Kraków: Wydawnictwo Biblioteki Polskiej, 1858. – 200 s.

Babkova N. V., senior laboratory assistant of the Department of History of Ukraine and World History of the Kharkiv State Academy of Culture (Ukraine, Kharkiv), akademik_xdak@mail.ru

Cannons – military and political kleynod of Ukrainian Cossacks of middle XVI – XVIII century

The history of the formation and development of cannons among the Ukrainian Cossacks is characterized. The main sources of origin and replenishment of Cossack artillery are established. The main areas of domestic use of artillery by the representatives of Zaporizhzhya Cossacks are determined. Attention is focused on the development of cannons during the national liberation war led by Bohdan Khmelnytskyi, which later formed the basis of artillery of the Cossack state. The process of converting cannons from military to personal regalia of Cossack hetmans and elders, which performed a representative function, is described.

By processing various scientific literature and using historical and historical-comparative methods, the author analyzes the features of the development of hetmans' and elders' cannons in the late XVII – XVIII centuries. The identified main plot motifs at the heart of finishing the Cossack cannons made it possible to say that the beginning of their development as public and private regalia is associated with the name of Ivan Mazepa and the era of baroque in Ukraine.

Keywords: Cossacks, cannons, personal regalia, baroque.

Бабкова Н. В., старший лаборант кафедры истории Украины и всемирной истории, Харьковская государственная академия культуры (Украина, Харьков), akademi_xdak@mail.ru

Пушки – военно-политический клейнод украинского казачества середины XVI – XVIII вв.

Характеризуется история становления и развития пушек в среде украинского казачества. Выявляются основные источники поступления и пополнения казацкой артиллерии. Определяются главные сферы бытового использования артиллерии представителями запорожского казачества. Акцентируется внимание на развитие пушек во время национально-освободительной войны под руководством Богдана Хмельницкого, что в дальнейшем стали основой артиллерии казацкого государства. Очерчен процесс превращения пушек из военного в личный клейнод казацких гетманов и старшины, что выполнял репрезентационно-представительную функцию.

Путем проработки разнообразной научной литературы, применения исторического и исторически-сравнительного методов, автором анализируются особенности развития гетманско-старшинских пушек конца XVII – XVIII века. Выявленные главные сюжетные мотивы, которые были в основе отделки казацких пушек, дали возможность утверждать, что начало их развития в качестве государственного и частного клейнода связано с именем гетмана Ивана Мазепы и с эпохой бароко на территории Украины.

Ключевые слова: казачество, пушки, личный клейнод, барокко.

* * *

УДК 821.161.2(092Вишенський)

Коваль Д. П.
кандидат історичних наук, науковий співробітник,
Інститут історії науки Макса Планка
(Німеччина, Берлін), gileya.org.ua@gmail.com

І. ВИШЕНСЬКИЙ ТА ЙОГО АНТИУНІЙНИЙ СВІТОГЛЯД

Розглядається літературна діяльність І. Вишенського; аналізується його полемічна боротьба за незалежність української православної церкви.

Ключові слова: унія, православ'я, полемічна література, українська церква.

І. Вишенський – найвидатніший український письменник-полеміст другої половини XVI – першої половини XVII ст. Досліджень, присвячених життєвому і творчому шляху письменника, накопичилося в достатку. Але, проаналізувавши весь історіографічний пласт монографій, статей і фундаментальних загальних праць, потрібно констатувати, що більшість з них присвячена світоглядним установкам І. Вишенського і загальному аналізу його творчого доробку. З огляду на це, наша стаття набуває особливої ваги, оскільки ми зробили спробу проаналізувати окремі твори письменника у контексті його антиунійних переконань і світогляду.

Ще на початку XVII ст. І. Вишенський готував до друку у друкарні Острозької академії повне зібрання своїх творів, але через ряд причин вони так і не були видані. Основною причиною, на нашу думку, були світоглядні протиріччя між письменником і представниками Львівського братства. За його життя з друкарні вийшла лише одна праця “Писання до втікачів-єпископів від православної віри”, що датується 1598 роком. Після цього творчість видатного українського письменника-полеміста поступово забулася і лише через більш ніж два століття її реанімував, у 1865 році, видатний російський вчений М. Костомаров, що в “Актах, які стосуються Південної і Західної Росії” опублікував п'ять його творів: “Послання до князя Василя Острозького і до всіх православних християн в Малій Росії” [1, с. 205], “Хай буде відомо вам правдивим...” [1, с. 220], “Послання афонського ченця Іоана Вишенського до всіх православних жителів Південно-Західної Русі та Польсько-Литовського королівства” [1, с. 224], “Послання афонського ченця Іоана Вишенського до митрополита і єпископів Південно-Західної Русі, що прийняли унію” [1, с. 227], “Послання афонського ченця Іоана Вишенського про помилки римської віри” [1, с. 254].

Справу М. Костомарова у XIX ст. продовжив визначний український письменник та історик П. Куліш, що у своїй праці “Історія об'єднання Русі” (1874 р.) [10] дуже високо оцінив діяльність письменника і його значення для культурного розвитку України. Після цього було опубліковано багато статей і невеликих монографій, присвячених аналізу його літературної діяльності. Назвемо лише деякі з них: праця В. Завитневича “Палинодія Захарія Копистенського та її місце в історії західно-російської полеміки XVI і XVII вв.” [6], статті Г. Житецького “Невидані твори Івана Вишенського” [5] та І. Франка “Твори Іоана Вишенського” [16], що були надруковані у Київській старовині 1889–1890 роках, дослідження І. Франка “Іван Вишенський, руський письменник

XVII ст.” [17], праця С. Голубева “Материалы для истории западнорусской православной церкви” [3].

Після такого сплеску вивчення життя і творчості І. Вишенського, його ім'я знову частково впаде у забуття і лише у 50–ті роки ХХ ст., зусиллями І. Єр'оміна (“Иван Вишенский. Сочинения”, 1955 р.) [4] і С. Маслова (“Иван Вишенский. Твори”, 1959 рік) [12] були зроблені плідні спроби систематизації і текстологічного аналізу літературної діяльності письменника.

У 60–80–ті роки ХХ ст. можна відзначити праці О. Білецького (“Полемична література. Иван Вишенский”, 1965 р.) [2] та П. Яременка (“Иван Вишенский”, 1982 р.) [19]. Окрім цього істотний внесок у дослідження літературної спадщини письменника здійснили українські філософи і релігієзнавці, серед яких: В. Нічик [13], А. Колодний [7], А. Пашук [15], В. Мазепа [11], П. Кралюк [8; 9], П. Ямчук [18].

Біографічних відомостей про його життя та діяльність збереглося дуже мало. Вченим і досі не вдалося встановити рік його народження (між 1538–1550 або між 1545–1550 рр.). Так само з певністю ми не можемо говорити де письменник провів свої дитячі роки і здобув початкову освіту. На основі того, що Іван Вишенський у своїх творах називав себе “Иоанмних з Вишне”, “странник реченный Вышенский”, деякі дослідники роблять висновок, що він народився у містечку Судова Вишня на Львівщині і саме там здобув початкову освіту [7, с. 12].

Пізніше, у 70–х роках ХVI ст., письменник переїхав до Луцька і, нарешті, до Острога. Можна лише здогадуватися, що його туди запросив К. Острозький, який у той самий час згуртував навколо себе талановитих людей для боротьби з католицтвом. На жаль, це всі відомості, які ми змогли віднайти про дитячі і юнацькі роки І. Вишенського.

У 80–ті роки ХVI ст. він оселився на Афоні, який був тогочасною православною Меккою. Там письменник відчув душевний спокій і вирішив зостатися у одній з печер–келій над Егейським морем, де став послушником, згодом ченцем і, нарешті, – аскетом–пустельником. На Афоні І. Вишенський прожив майже 40 років аж до своєї смерті [9, с. 29].

Звичайно, усамітнене афонське життя спонукали до душевного спокою, але у ньому постійно боролися дві протилежні стихії, з одного боку монах–аскет, з іншого – відданий патріот. Багато цінного матеріалу про його життя на Афоні ми можемо запозичити у монографії І. Франка “Иван Вишенский і його твори”, зокрема, він писав: “Перша і найвидатніша ознака характеру Вишенського – це живе чуття і жива фантазія, тобто те, що становить поета, пропагандиста, агітатора. Вся натура його рветься до гарячої любові, сильної ненависті, глибокого пошанування; рівнодушних, холодних відносин до людей чи ідей він не знає. Можлива річ, що іменно ця сторона його натури, ця живість чуття була предметом його найтяжчої внутрішньої боротьби на Афоні, де аскетичне правило вважало всі такі прояви гарячого людського чуття гріхом” [17, с. 464].

Його знамениті публіцистичні послання з Афону в Україну яскраво демонстрували пристрасну любов до

своєї батьківщини і несамовиту ненависть до її ворогів. Він поступово здобув велику популярність як письменник–публіцист і Александрійський патріарх Мелетій Пігас радив І. Вишенському облишити чернецтво і повернутися до України, де він зміг би принести дуже багато користі. Також вмовляли письменника повернутися додому і представники Львівського братства. Він і сам чудово відчував необхідність свого повернення, адже докори сумління і протиріччя між духовним життям і відчуттям обов'язку неупинно роздирали його на дві частини і, у 1604 році, він вирішив повернутися до України [11, с. 127].

Спочатку І. Вишенський оселився в Іова Княгиницького в Угорниках (сьогодні Івано–Франківська область), а трохи згодом переїхав до Львова, але там він надовго не затримався, оскільки виникли світоглядні протиріччя між письменником і представниками Львівського братства. Звідти він помандрував до Унецького монастиря, де і прожив кілька місяців і після того вже назавжди покинув Україну і повернувся на Афон [3, с. 29].

Помер І. Вишенський у 20–х роках ХVII ст. на Афоні.

Спадщина видатного українського письменника–полеміста не велика, але, незважаючи на це, увійшла до кращих зразків української полемічної літератури. До нас дійшло 16 творів письменника у різних рукописних списках. У 1599–1600 роках І. Вишенський склав рукописну збірку (“Книжка”), яку він підготував до друку в Острозькій друкарні. Вона складалася з передмов “Зміст писаного в книжці”, “Прочин прочитання цього письма”, “До читача, що на одинці читає це писання” і десяти послань: “Викриття диявола–світодержця” (1599–1600), “Писання до князя Василя”, “Порада”, “Писання до всіх і зокрема до жителів Лядської землі”, “Писання до втікачів–єпископів від православної віри”, Коротке повідомлення про латинську принаду”, “Про еретиків”, “Загадка латинським філософам”, “Короткий слід”, і “Новина”. Після 1600 р. І. Вишенський написав ще кілька творів, зокрема: “Коротка відповідь Петру Скарзі”, “Послання Домнікії”, “Суперечка мудрого латинника з дурним русином”, “Послання Львівському братству”, “Послання Іову Княгиницькому”, “Мисленева ганьба” [17, с. 322].

І. Вишенський був визначним українським патріотом, захисником українського православ'я і завжди відкрито виступав проти римсько–католицької реакції. У своїх творах він не відзначався видатною богословською ерудицією і намагався уникати богословських аргументів у своїх твердженнях. Але, на відміну від переважної більшості духівників, у нього виявився свій спосіб боротьби за відстоювання української церкви. Видатний український філолог І. Єр'оміна слушно зауважував, що “вченій полеміці своїх супротивників Вишенський протиставив “просту” і “невчену” критику живих носіїв латинського віровчення, їх дій і вчинків. Запрошуючи князів римсько–католицької церкви поглянути на своє зображення у дзеркалі його демократичної “хлопської” моралі, Вишенський мав, безперечно, всі підстави гадати, що цього випробування не витримають не

тільки єпископи, архієпископи, кардинали, але й сам папа” [4, с. 17–18].

Уже в одному з перших своїх творів “Іоанна–ченця коротке повідомлення про латинські зваби...” І. Вишенський дуже гостро висловився про папу, зокрема, звинуватив того у прагненні підкорити своєму пануванню всі країни і народи. А щодо римсько–католицької церкви він зазначав, що вона вже давно погрузла у брехні і служить не богам, а дияволу.

У цьому творі письменник (як і в подальшому) вдався не до богословських аргументів, а до конкретних фактів. Зокрема, у останньому розділі “Короткого повідомлення...” І. Вишенський жорстко пройшовся по римсько–католицькій церкві: вона радить польським властям позбавляти русинів будь–якого простору, обмежувати їх у торгівлі, закривати їхні церкви, утискати їхні права, а якщо вони все одно не захочуть відступити від своєї віри і відмовляться присягнути папі – кидати їх у тюрми, морити голодом, безчестити і вбивати [7, с. 113].

Окрім таких різких нападів на римсько–католицьку реакцію І. Вишенський завдавав нищівного удару по діяльності єзуїтів, яких вважав агентами Ватикану. У письменника слово “єзуїт” набирає особливого значення, як правило, він його вживав лише у тих випадках, коли мав за мету підкреслити різку форму богохульства, ненависті до всього святого або пропаганди, що ґрунтується на відверті і не прикритій брехні.

У цьому контексті показовим є реакція І. Вишенського на передмову до другого видання трактату Петра Скарґи, де останній давав пораду польському королю Сигізмунду докласти усіх зусиль, щоб справа унії в Україні здобула нищівну перемогу. На це письменник у “Короткослівній відповіді” писав: “То ли твоя правдивая наука, езувито, яко до властияосвецкою евангельскую проповідьзможняеш и чего евангелием зеднати себе не можеш, то тиранством справитистараннечиниш? И где же еси то во евангелии и апостольской науке нашел и начитал, як ода учитель наказаним и порадую власть свецкую понуждаете, да пленит и неволит вольных и свободных?...” [17, с. 117].

Незважаючи на спротив православного собору 9 жовтня 1596 року у Бресті церковна унія була офіційно проголошена, а 15 грудня того ж року затверджена королем Сигізмундом.

Українська православна еліта не могла змиритися із таким станом речей, але намагалася шукати точки доторку з католицькою реакцією задля налагодження якогось співжиття разом. Позиція Івана Вишенського різко відрізнялася від такого підходу православного духовенства, адже він абсолютно виключав саму можливість якого–небудь компромісу з уніатами. Свою впевненість у тому, що його народ ніколи не згодиться до поневолення рідної православної церкви письменник дуже виразно виразив у “Писанні до втікачів–єпископів від православної віри”: “Не сподівайтесь папи римські, кардинали, арцибіскупи, біскупи і всяке брехливе священство латинське! Не сподівайтесь, влада світська, король і всяке до цього доповнення і всякий послушник папи римського, з вами погоджуватися православні ні в чому не хочуть і папі поклонитися не будуть. Не сподівайтесь ні сьогодні, не сподівайтесь завтра, не

сподівайтесь після завтра і в майбутні часи і у віки вічні” [17, с. 307].

У своєму творі “Порада” І. Вишенський стверджував, що все здійснилося логічно, оскільки задля збільшення своїх матеріальних благ багато єпископів на чолі з митрополитом Михайлом Рогозою і зреклися православної віри: “Наші скриньки і шкатулки наповнені і чекаємо більших скриньок поклонившись папі. Як тільки ми зречемося віри своєї, то князь світський, папа, наші скриньки наповнить, наше прагнення ненасичене вгамує, наші похоті, постійно кип’ячі заспокоїть. Тоді будемо мати вольності і по своїй волі жити” [19, с. 121].

Окремо письменник відділив від усієї “братії зрадників” Кирила Терлецького. Адже як тільки той став єпископом Луцьким і Острозьким, то відразу і показав своє справжнє аморальне обличчя виступивши одним із перших з ініціативою підписати церковну унію. Тут є доречним навести фрагмент із “Послання до Терлецького” без перекладу, аби посмакувати і усвідомити сатиричний талант видатного письменника–полеміста: “Пощупайсятьлько в лысую головку, ксенжебискупе луцкий, колко еси за своего священства живых мертво ко богу послал, одныхсеканую, других водотопленую, третихогнепалнуюсмертью от сея жизни изгнал? Так розумею, ижпамятаеш, ваша милость, всех тых, если схочешпокаятельное исповеди правду отругнути. Воспомяни и Филипа, маляра многопентяжного! Камо тые румяные золотые по его невольном отходе остались и в чиём ныне везенюседят?” [19, с. 127].

І. Вишенський виступив голосом незкореного народу і дав зрозуміти усім зрадникам, що прийде той час, коли всі вони отримають гідне покарання за всі їх злочини. І, як завжди блискуче, гостро і переконливо, він писав: “Веруйте, яко будет суд, и страшный суд, и так страшный, яко и ныне, егда бы ся вам очи сердечные отворили, бегали бысте голы, як мати вас народила, оттыхбискупств и от титулу того и санов тых, которых есте в Риме наздобывали...” [10, с. 34].

Відчайдушна, ідейно–політична боротьба І. Вишенського проти римсько–католицької реакції велася у двох напрямках, по–перше, проти продажного українсько–білоруського єпископату і, по–друге, проти єзуїтського католицизму і Ватикану [19, с. 53].

Після того, як було проголошено Брестську унію 1596 року, уніати почали активні дії щодо позбавлення української православної церкви незалежності. І. Вишенський, що завжди прагнув організувати українське церковне життя на засадах демократії, закликав народ на боротьбу проти церковно–феодальної контрреформації католицького духовенства. У своїх творах письменник пояснює таке вороже ставлення до Ватикану вцілому і до папи зокрема. Воно зумовлене тим, що папа римський разом із своїми вірними “псами” єзуїтами постійно спонукали польське духовенство до активних дій щодо національно–релігійної асиміляції українців у межах Польщі. Таким чином відкритий протест І. Вишенського проти польського уряду в особі короля Сигізмунда набирала національно–патріотичного змісту. Через це видатний український філолог та історик давньої української літератури І. Єрьомін слушно зауважував, що саме І. Вишенський був

попередником такої визначної національно-патріотичної хвилі в українській літературі, яку уособлювали Т. Шевченко, І. Франко та Я. Галан [4, с. 8].

У контексті антиунійних поглядів І. Вишинського ми взяли за взірць твір письменника “Іоанна–ченця коротке повідомлення про латинські зваби...”, що був написаний ще до Берестейської унії приблизно у 1593 році під впливом праці Василя Суразького “О единой истинной православной вере”. І це, на нашу думку є приводом говорити, що Берестейська унія як така жодним чином не вплинула на світоглядні установки письменника, що сформувалися дещо раніше, а лише стала для нього дратівливим явищем і стимулом інтенсивніше розвінчувати міф про об’єднання церков. Тут головним своїм завданням письменник поставив викрити латинське віровчення у відвертій брехні. Твір поділений на розділи, заголовки яких говорять самі за себе і передають уявний зміст праці: “Про віру, перекручену латинськими папами”, “Про церкву старішу і начальнішу”, “Про начальство та владу старійшинства пап римських”, “Про наслідки для тих, хто прагне латинських плодів” та “Про латинський чистець, вигаданий майстром дияволом та його учнями, папами римськими”.

Викриваючи у жорсткій формі усі латинські пороки, письменника ставить перед собою два концептуальні, у контексті відстоювання інтересів української православної церкви, питання: “Що таке зваба?” і “Що таке мудрість?”. А в кінці твору відповідаючи на питання робить висновок, що зваба є підміною нетлінної та вічної істини, у той час як мудрість означає збереження істинного віросповідання, під яким письменник розумів православ’я.

Насьогодні дослідникам ще не вдалося з’ясувати, якою мірою на творчість І. Вишенського вплинули антиватиканські твори гуманістів Західної Європи і Польщі і чи знав він їх взагалі. Але очевидним є той факт, що аргументація критики папства у нього часто ідентична з аргументами, що надають у своїх працях протестантські публіцисти. Такий збіг, швидше за все, був зумовлений схожою ідеологічною платформою. Адже вченими встановлено, що І. Вишенський користувався переважно апостольськими писаннями і працями представників візантійської патристики [19, с. 55].

Найяскравішим соціально–спрямованим твором І. Вишенського є, безумовно, “Писання до втікачів–єпископів від православної віри”. Цей твір – унікальне явище того часу. Його композиція витончена і найдосконаліша серед усієї тодішньої полемічної літератури. Праця починається коротким ступним словом, після чого іде опис жалюгідного життя єпископів. Далі письменник у жорсткому стилі характеризує кожну особу, що зреклася православ’я і підтримала проголошення унії. У другій частині твору він веде полеміку з єзуїтами і уніатами з приводу зміни церковних обрядів та висуває твердження про можливий контроль над церквою простими людьми. Закінчується “Послання...” закликом до боротьби проти римсько–католицької реакції і польських загарбників [17, с. 234].

У центр твору І. Вишенський поставив шість Христових заповідей: голодних нагодувати, спраглих напоїти, подорожніх привітати, голих одягти, хворим допомогти, ув’язнених відвідати. Він яскраво і гостро показав, що єпископи раз–по–раз глумляться над ними і постають у свідомості українського православ’я слугами диявола.

Потрібно зауважити, що до І. Вишенського ніхто ще не говорив настільки відверто про життя простих людей в Речі Посполитій, ніхто не показував справжнє обличчя церковних магнатів. Відомий український філолог В. Микитась писав, що “письменник, сам того не помічаючи, показав, що релігія була не тільки засобом духовного, але й соціального поневолення народу” [7, с. 227].

Цим твором І. Вишенського захоплювався І. Франко і у своїй праці “Іван Вишенський і його твори” писав: “Такий є кінець того громового, сильного послання, того могутнього маніфесту талановитої незалежної особистості, гордої своєю правотою і своїм почуттям душевної солідарності з масами рідного народу. Ніколи ще до того часу сильні мира сего, світські чи духовні, не чули від простого южноруса таких гордих, рішучих і потрясаюче сильних слів... І тут треба було чималої відваги моральної, щоб кинути могутчим єрархам і цілій пануючій системі польській прямо в очі таким огненним посланієм” [17, с. 239–240].

Мова і стиль його творів надзвичайно майстерна і вишукана. В. Микитась у передмові до збірки вибраних творів письменника з цього приводу писав: “Письменник дбайливо добирав влучні епітети, гострі метафори і порівняння, дотепні паралелізми і антитези–зіставлення, щоб якнайдошкульніше дійняти своїх ворогів. Тому мова його творів завжди схвильована, піднесена, риторично–образна. Особливо вдавалася автору імітація діалога з допомогою своєрідних запитань та окличних речень, якими він буквально засипав своїх читачів” [4, с. 18].

Творчість І. Вишенського просякнута неперевершеним гумором і майстерно вибудованою сатирою. Вчені сходяться на тому, що саме остання є найціннішим скарбом у полемічній спадщині видатного письменника.

Аналізуючи мову його письма, потрібно відзначити, що І. Вишенський широко використовував у своїй творчості народні фразеологізми, прислів’я, приказки і подекуди каламбури (“У щикиматернее дома сидячи”, “Варив, варив та й пролив” та багато інших). Також потрібно звернути увагу на широке використання письменником західноукраїнських діалектизмів та полонізмів (абисте, фрюярник, альбо, вшелякий, трафити, фрасунок, біскуп, ксендз) [19, с. 67].

Оцінюючи спадщину І. Вишенського, Іван Франко писав: “Особливо принадує нас свіжість його красок, безпосередність виразу і чуття, пластика картин, одним словом, усе те, що в писаних творах є виразом сильною, високо симпатичною індивідуальності автора” [17, с. 492–493]. Саме це дало йому право зайняти почесне місце у давній українській літературі як одному з її творців і основоположників.

Список використаних джерел

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России,

собранные и изданные Археографической комиссией / сост. Археографическая комиссия. – СПб., 1848. – Т.2. – 768 с.

2. Білецький О. Полемічна література. Іван Вишенський / О. Білецький // Білецький О.: зібрання праць у 5 т. – К., 1965. – Т.1. – С.264–276.

3. Голубев С. Материалы для истории западнорусской православной церкви / С.Голубев. – К.: Тип.импер. Ун-та, 1878. – Вып.: 1540 – конец XVII в.; 1891. – Вып. II: 1541–1639.

4. Еремін І. Іван Вишенський. Сочинения / І. Еремін. – М.–Л.: Изд-во Акад. Наук СРСР, 1955. – 372 с.

5. Житецький І. Неизданные сочинения Иоанна Вишенского / И. Житецкий // Киевская старина. – 1890, июнь. – Т.29. – С.111–120.

6. Завитневич В. “Палинодия” Захария Копистенского и ее место в истории западнорусской полемике XVI и XVII вв. / В. Завитневич. – Варшава, 1883. – 7+400+75+X с.

7. Колодний А. Україна в релігійних виявах / А. Колодний. – К.: Сполом, 2005. – 337 с.

8. Кралюк П. Перший український полеміст / П. Кралюк // Людина і світ. – 1987. – №9. – С.54–57.

9. Кралюк П. Вишенський і Волинь / П. Кралюк. – Луцьк: Надстир'я, 1996. – 22 с.

10. Кулиш П. История воссоединения Руси / П. Кулиш. – СПб.: Тов-то “Общественная польза”, 1874. – Т.1. – 363 с.

11. Мазепа В. Кордоцентризм світогляду Івана Франка / В. Мазепа. – К.: Видавель “Парапан”, 2004. – 232 с.

12. Маслов С. Іван Вишенський. Твори / С. Маслов. – К.: Держлітвидав, 1959. – 268с.

13. Нічик В. Гуманістичні і реформацийні ідеї на Україні / В. Нічик, В. Литвинов, Я. Стратій. – К.: Наукова думка, 1990. – 382 с.

14. Огієнко І. Українські церковні братства, їх діяльність та значення / І. Огієнко // Наша культура. – Вінніпег, 1937. – Січень №1 (21). – С.1–9.

15. Пашук А. Іван Вишенський – мислитель і борець / А. Пашук. – Львів: Світ, 1990. – 175 с.

16. Франко І. Вишенський та його твори / І. Франко // Зібрання творів у 50–ти томах. – К., 1980. – Т.30. – С.5–188.

17. Франко (Мирон) Сочинения Иоанна Вишенского / (Мирон) Франко // Киевская старина. – 1889, май. – Т.25. – С.21–36 (приложение).

18. Ямчук П. Проблема добірної людини та її відображення в духовно–аскетичному кредо Івана Вишенського / П.Ямчук // Науковий часопис ім. М.П.Драгоманова. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – №17 (30). – С.89–97. – (Серія №7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наукових праць).

19. Яременко П. Іван Вишенський / П. Яременко. – К.: Вища школа, 1982. – 139+[5]с.

References

1. Akty, odnosjashiesja k istorii Juzhnoj i Zapadnoj Rossii, sobrannye i izdanne Arheograficheskoi komissiej / sost. Arheograficheskaja komisija. – Spb., 1848. – T.2. – 768 s.

2. Bilec'kyj O. Polemichna literatura. Ivan Vyshens'kyj / O. Bilec'kyj // Bilec'kyj O.: zibrannja prac' u 5 t. – K., 1965. – T.1. – S.264–276.

3. Golubev S. Materialy dlja istorii zapadnorusskoj pravoslavnoj cerkvi / S. Golubev. – K.: Tip. imper. Un–ta, 1878. – Vyp.: 1540 – konec XVII v.; 1891. – Vyp. II: 1541–1639.

4. Eremin I. Ivan Vishenskij. Sochinenija / I. Eremin. – M.–L.: Izd–vo Akad. Nauk SRSR, 1955. – 372 s.

5. Zhiteckij I. Neizdannye sochinenija Ioanna Vishenskogo / I. Zhiteckij // Kievskaja starina. – 1890, ijun'. – T.29. – S.111–120.

6. Zavitnevich V. “Palinodija” Zaharija Kopistenskogo i ee mesto v istorii zapadnorusskoj polemiki XVI i XVII vv. / V. Zavitnevich. – Varshava, 1883. – 7+400+75+X s.

7. Kolodnyj A. Ukrai'na v religijnyh vyjavah / A. Kolodnyj. – K.: Spolom, 2005. – 337 s.

8. Kraljuk P. Pershyj ukrai'ns'kyj polemist / P. Kraljuk // Ljudyna i svit. – 1987. – №9. – S.54–57.

9. Kraljuk P. Vyshens'kyj i Volyn' / P. Kraljuk. – Luc'k: Nadstyr'ja, 1996. – 22 s.

10. Kulish P. Istorija vossoedinenija Rusi / P. Kulish. – Spb.: Tov–to “Obshhestvennaja pol'za”, 1874. – T.1. – 363 s.

11. Mazepa V. Kordocentryzm svitogljadu Ivana Franka / V. Mazepa. – K.: Vydavec' “Parapan”, 2004. – 232 s.

12. Maslov S. Ivan Vyshens'kyj. Tvory / S. Maslov. – K.:

Derzhlitvydav, 1959. – 268 s.

13. Nychyk V. Gumanistychni i reformacijni idei' na Ukrai'ni / V. Nychyk, V. Lytvynov, Ja. Stratij. – K.: Naukova dumka, 1990. – 382 s.

14. Ogijenko I. Ukrai'ns'ki cerkovni bratstva, i'h dijalnist' ta znachennja / I. Ogijenko // Nasha kul'tura. – Vinnipeg, 1937. – Sichen' №1 (21). – S.1–9.

15. Pashuk A. Ivan Vyshens'kyj – myslytel' i borec' / A. Pashuk. – L'viv: Svit, 1990. – 175 s.

16. Franko I. Vyshens'kyj ta jogo tvory / I. Franko // Zibrannja tvoriv u 50–ty tomah. – K., 1980. – T.30. – S.5–188.

17. Franko (Miron) Sochinenija Ioanna Vishenskogo / (Miron) Franko // Kievskaja starina. – 1889, maj. – T.25. – S.21–36 (prilozhenie).

18. Jamchuk P. Problema dobrinoi' ljudyni ta i'i' vidobrazhennja v duhovno–asketychnomu kredo Ivana Vyshens'kogo / P. Jamchuk // Naukovyj chasopys im. M. P. Dragomanova. – K.: NPU im. M. P. Dragomanova, 2008. – №17 (30). – S.89–97. – (Serija №7. Religijeznavstvo. Kul'turologija. Filosofija: zb. naukovyh prac').

19. Jaremenko P. Ivan Vyshens'kyj / P. Jaremenko. – K.: Vyshha shkola, 1982. – 139+[5] s.

Koval D. P., *Researcher of Max Planck Institute for History of Science (Germany, Berlin)*, gileya.org.ua@gmail.com

I. Vyshenskii and his anti–union ideology

An article is considered the literature activity of I. Vishenskiy; analyzes his political struggle for independence of the Ukrainian Orthodox Church.

Keywords: union, Orthodoxy, polemical literature, Ukrainian church.

Коваль Д. П., кандидат исторических наук, научный сотрудник, Институт истории науки Макса Планка (Германия, Берлин), gileya.org.ua@gmail.com

II. Вышенский и его антиунионное мировоззрение

Рассматривается литературная деятельность И. Вышенского; анализируется его полемическая борьба за независимость украинской православной церкви.

Ключевые слова: уния, православие, полемическая литература, украинская церковь.

* * *

УДК 94(477)“1783”

Srogosz T.

Profesor, doktor habilitowany,
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
(Polska), tadeusz.srogosz@ajd.czest.pl

ZABEZPIECZENIE MILITARNE ANEKSJI KRYMU PRZEZ ROSJĘ W 1783 ROKU NA PRAWOBRZEŻNEJ UKRAINIE

Przeanalizowano zabezpieczenie militarne akcji przyłączenia Krymu w celu ochrony skrzydła głównych sił inwazyjnych przed reakcją Turcji, a być może Prus, ewentualnie zneutralizowania nastrojów szlachty polskiej. W ramach tej akcji na Prawobrzeżną Ukrainę bez powiadomienia władz Rzeczypospolitej wkroczyły dwa korpusy rosyjskie, z siedzibami sztabów w Humanii i Niemirowie. Władze centralne w Warszawie i dowództwo dywizji ukraińskiej i podolskiej zareagowały spokojnie, unikając konfliktu. Po aneksji Krymu żołnierze rosyjscy opuścili granice Rzeczypospolitej.

Słowa kluczowe: aneksja Krymu, 1783 r., zabezpieczenie militarne, Prawobrzeżna Ukraina.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Ostatnie ćwierćwiecze XVIII w. przyniosło zasadnicze zmiany w układzie sił na Morzu Czarnym i na Bałkanach. Takie wydarzenia, jak traktat w Küczuk Kainardzi (1774), czy aneksja Krymu (1783) wzbudziły niepokój nie tylko w Stambule, ale również w innych stolicach europejskich. Na sukcesy Katarzyny II i jej dalsze plany wobec Turcji patrzono nawet w Londynie z rosnącym niepokojem [5, s. 300]. Jednak sukcesy oręża rosyjskiego okazały się na tyle silnym argumentem, że wszelkie dyskusje na temat utrzymania status quo w tym regionie były bezskuteczne.